

Hormonális rendszer szerveződése és működés

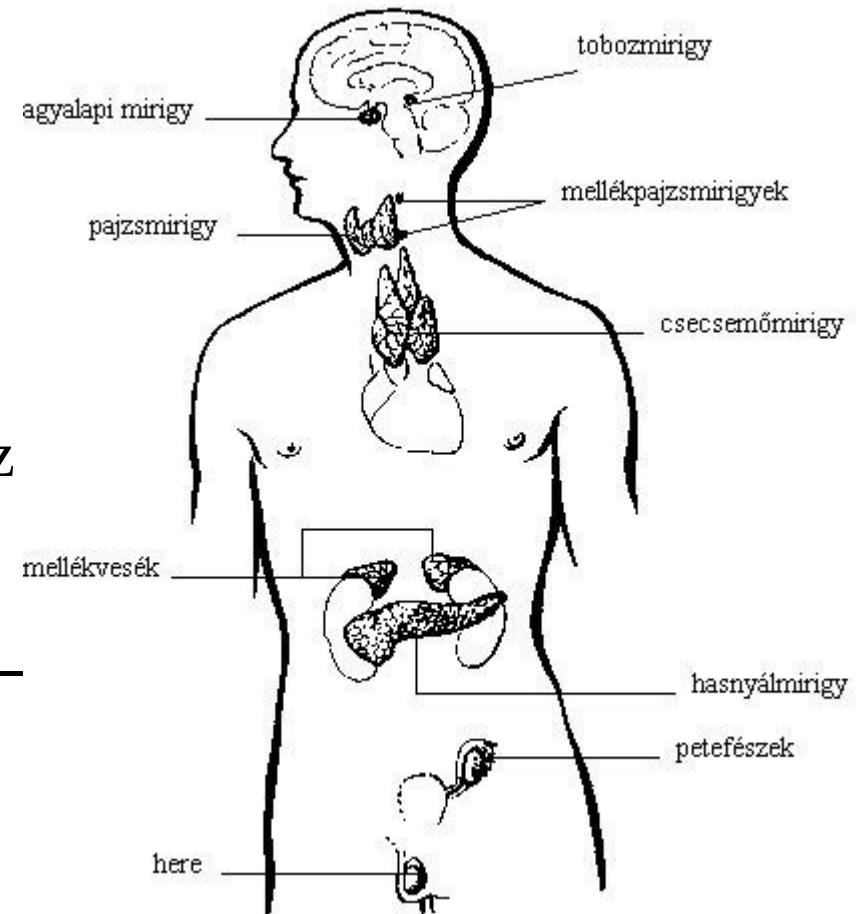
Mirigyek fajtái

- **belső elválasztású mirigyek - endokrin**

hormont termelnek
nincs kivezetőcsövük
váladékuk közvetlenül a vérbe jut
a vér szállítja a távolabbi szervekhez

- **külső elválasztású mirigyek - exokrin**

enzimtermelés
kivezetőcsövük van,
váladék vmilyen testüregbe ömlik,
pl: nyálmirigy – szájüregbe,
máj – epehólyagba

Hormonrendszer

- hormont termelő struktúra nem feltétlenül nagy szerv, gyakran csak mirigysejtek, sejtcsoportok

pl: emésztőrendszerénél, a bél falban elszórtan lévő

hormontermelő sejtek

- a hormont felismerő struktúra, a receptor lehet sejtek membrájába épülve – megköti a hormont és a membrán belső felszínén létrejön egy intracelluláris válaszreakció másodlagos hírvívő molekulák révén

- szteroid hormonok átjutnak a sejtmembránon, receptoraik citoplazmában sejtmagban vannak, a hatás helye a sejtmagon belüli a DNS molekula

Hatásuk alapján:

- **Adaptív hormonok**

alkalmazkodási folyamatban játszanak szerepet,

a homeosztázis fenntartásához kellenek,

gyors hatásúak

vércukorra, Na^+ - és vízvisszaszívásra, vér Ca^{2+} szintre ható hormonok

- **Morfogenetikus hormonok**

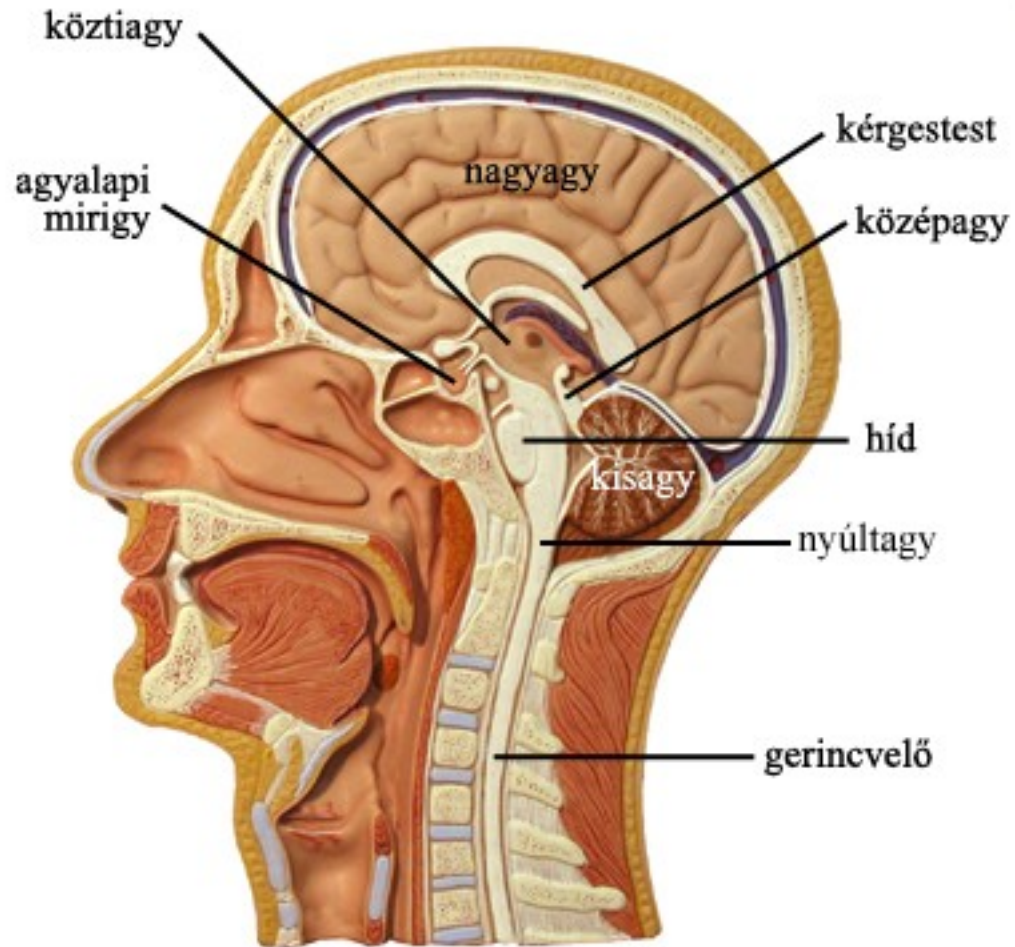
lassúbb változást generálnak,

a felnőttekre jellemző működések kialakításában vesznek részt,

hatásuk általánosabb, több szervet érintő,

nemi hormonok, növekedési hormon, pajzsmirigy hormonjai

Hypotalamo – hypofizeális rendszer

Emberi agy schematikus képe (saggitalis metszet)

Hipofízis

bab alakú és nagyságú szerv,
a koponyaalapon, az ékcsont
árkában van

hormonjai a testben az egész endokrin rendszert szabályozzák

AGYALAPI MIRIGY - HYPOFIZIS

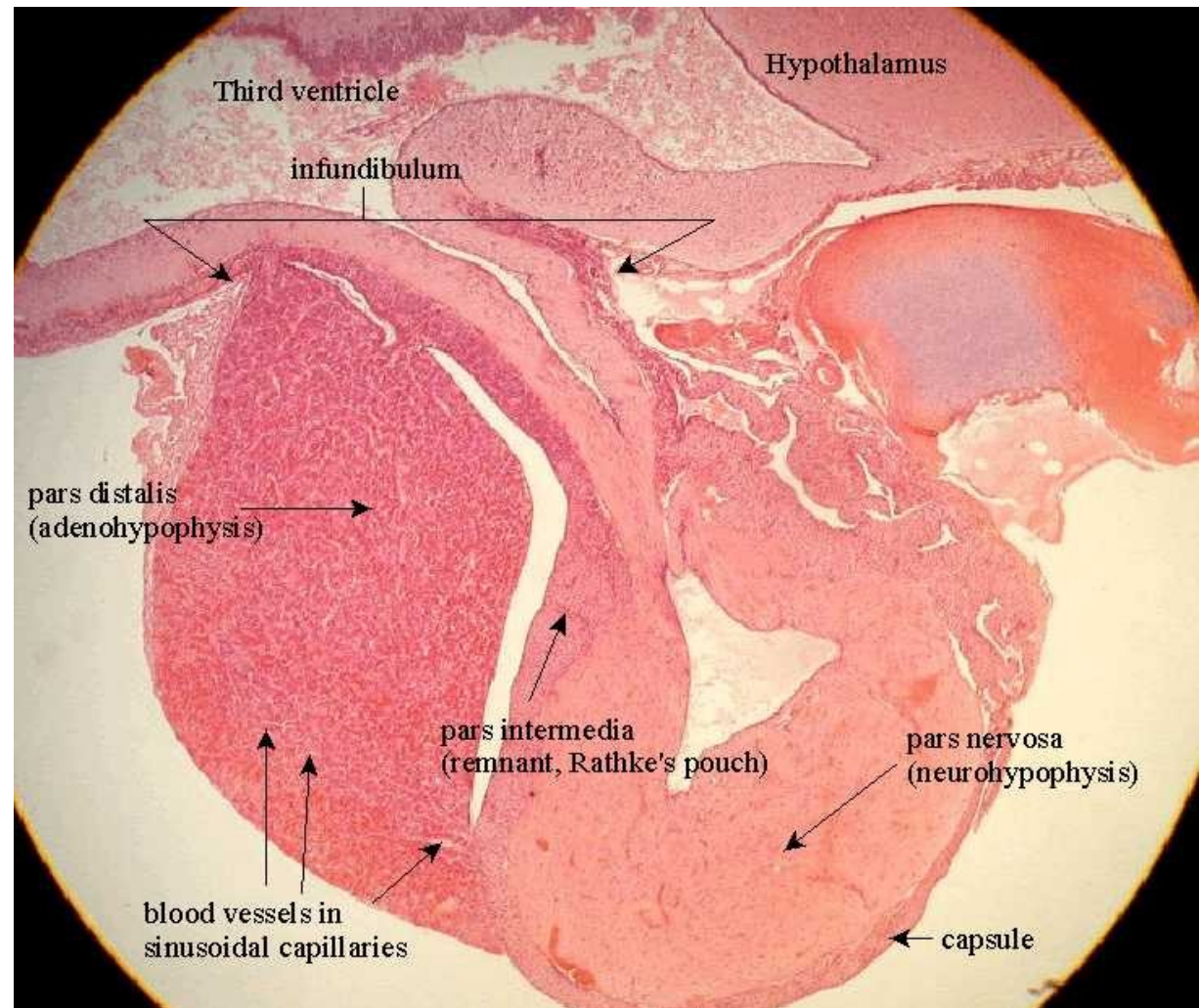
- . bab alakú és nagyságú
- . a koponyaalapon, az ékcsont árkában van
- . felette áll a többi belső elválasztású szervnek
- . hormonjai a testben az egész endokrin rendszert szabályozzák

Részei:

- elülső lebeny - mirigysejtekből áll
- hátsó lebeny - idegszövet alkotja
- köztlebeny - embernél csökevényes

Hipofízis részei:

- elülső lebeny
  - mirigysejtekből áll
- hátsó lebeny
  - idegszövet alkotja
- köztlebeny
  - embernél
  - csökevényes

Hipofízis szövettana

Elülső lebeny és hormonjai

- növekedési hormon STH
- pajzsmirigyre ható hormon TSH
- mellékvesekéregre ható hormon ACTH
- tüszőérést serkentő hormon FSH
- sárgatestképződést serkentő hormon LH
- tejelválasztást serkentő hormon LTH (prolactin)

Növekedés hormon STH vagy GH

- . egész életen át termelődik, de serdülőkor után csak kevés
- . az adenohipofízis fele szomatotróp sejt
- . GHRH az átírást és a szekréciót fokozza,
- . szomatosztatin (SRIF) csak a szekréciót gátolja.
- . GHRH és SRIF tükörképszerűen ürül.
- . Pulzáló felszabadulás, SWS, szieszta alatt erős szekréció
- . szerepe a fejlődés, növekedés elősegítése
- . hatására a test sejtjei megnagyobbodnak, és számuk növekszik

Növekedési hormon hatása:

- részben közvetlenül hat,
- részben a szövetek által termelt IGF I -en (insulin - like growth factor) át, hipoglikémia, magas aminosav szint (arginin) serkenti a szekrécióját,
- gátolja az inzulin, serkenti a cAMP-n át ható hormonok (Noradrenalin, NA) hatását – így fokozza a lipolízist
- fokozza a csontok hossznövekedését az epifízis porcra hatva, (pubertáskor az androgének is növesztenek, de zárják is az epifízist)
- fokozza a többi szerv növekedését de ehhez szükség van a T_3 / T_4 -re és inzulinra is.

Kóros állapotok:

Túltermelés:

Majdnem mindig tumor okozza (általában jóindulatú)

Csontdeformációval, látásproblémákkal, szívelégtelenséggel, gyengeséggel jár együtt

- fiatalkori: óriás növekedés
- felnőttkori: végtagok megnövekedése (akromegália)

Hiány:

- veleszületett hiányakor - csontok, szervek növekedése elmarad (hipofízis törpék), pubertáskor késik, gyenge csontok,

Felnőtt: diabetes és szívbetegség kialakulásának esélye nagyobb

Pajzsmirigyre ható hormon - TSH

- a pajzsmirigy hormonelválasztását szabályozza
- TSH hiányában a pajzsmirigy nem képes hormontermelésre
- termelését egyrészt a TRH tripeptid szabályozza (átírás + szekréció)
- emlősök nagy részében hideg elleni védekezés indukálja a TRH-t
- a pajzsmirigy T_3 / T_4 hormonjai hatnak a TRH szekrécióra, a TSH sejtek TRH érzékenységére és a TSH átírásra
- a TSH termelés pulzáló, reggel alacsony, estére megnő, éjjel magas

Mellékvese kéregre ható hormon – ACTH

- a mellékvesekéregben a glikokortikoidok képződését és leadását váltja ki
- hiányában ezek nem termelődnek, anyagcsere zavar alakul ki
túltermelődése magas kortizolszintet alakít ki
- az ACTH termelés legfontosabb szabályzója CRH – a kortizol csökkenti a CRH érzékenységet
- az ACTH és a kortizol az ébredés környékén, mutat maximumot, utána csökken

a stressz igen erőteljesen fokozza az ACTH szekrúcióját

Tüszőérést serkentő hormon - FSH

- a petefészekben a ciklusonként fejlődő tüsző érését
- a tüszőhormon (ösztrogén) termelését irányítja
- férfiakban a herékben az ondósejtek fejlődését

Sárgatestképződést serkentő hormon - LH

- ösztrogénszekréción, tüszőrepedést vált ki
- hatására a sárgatestben progeszteron képzés indul meg
  - férfiakban az LH, a hím nemi hormon, a testoszon termelését szabályozza

Tejválasztó hormon – prolaktin, LTH

Funkciói: reprodukció és tejválasztás szabályozásán kívül hat a növekedésre, anyagcserére, elektrolit transzportra és viselkedésre is, ezenkívül immunrendszeri problémák és tumorfejlődés háttérében is állhat kóros prolaktin hatás.

Növekedési hormonnal és a placentális laktogén hormonnal nagyfokú strukturális analógia,

Több formában van jelen a keringésben: 23 kDalton monomer forma leggyakoribb,

nagy molekulatömegű formák biológiai aktivitása alacsony patológiás funkciójuk miatt,

Kisebb molekulatömegű formák közül a 16 kDaltonos több szövetben előfordul, és hatással van az érzékelésre.

Nőknél:

hat a petefészerekre, ciklus elején magas szintje gátolja a peteérést, ciklus végén magas szintje segíti a pete beágyazódását

terhesség alatt megnövekedett szintje hatására alakul át a nyugalmi állapotú mell szekretálóvá

szülés után szabályozza tejelválasztást

Férfiak:

hatása kevésbé tisztázott

magas szintje csökkenti a tesztoszteron szintet és abnormális spermium
produkciónhoz vezet

Állatmodellekben felfedezett további hatások:

Pontos hatása fajonként változik. Emberben is valószínűsíthető hatások:

Pancreas β -sejt proliferáció elősegítése, főleg a terhesség alatti normál glükóz háztartás fenntartásában van szerepe.

Gyulladás hatására bekövetkező porc sejt apoptózist kivédi pl rheumatoid arthritisben.

Mellrákban lehet szerepe, bár a magas prolaktin szint és a mellrák kialakulása között nem bizonyított a kapcsolat.

16 kDaltonos forma érképződést gátolja ezzel a tumor növekedést, metasztázis képződést gátolja. Nem prolaktin receptoron keresztül hat, hanem szöveti plazminogén aktivivátor és az urokináz típusú plazminogén aktivátor (uPA) komplex részekén fejt ki hatását.

Hátulsó lebeny: neurohypofízis

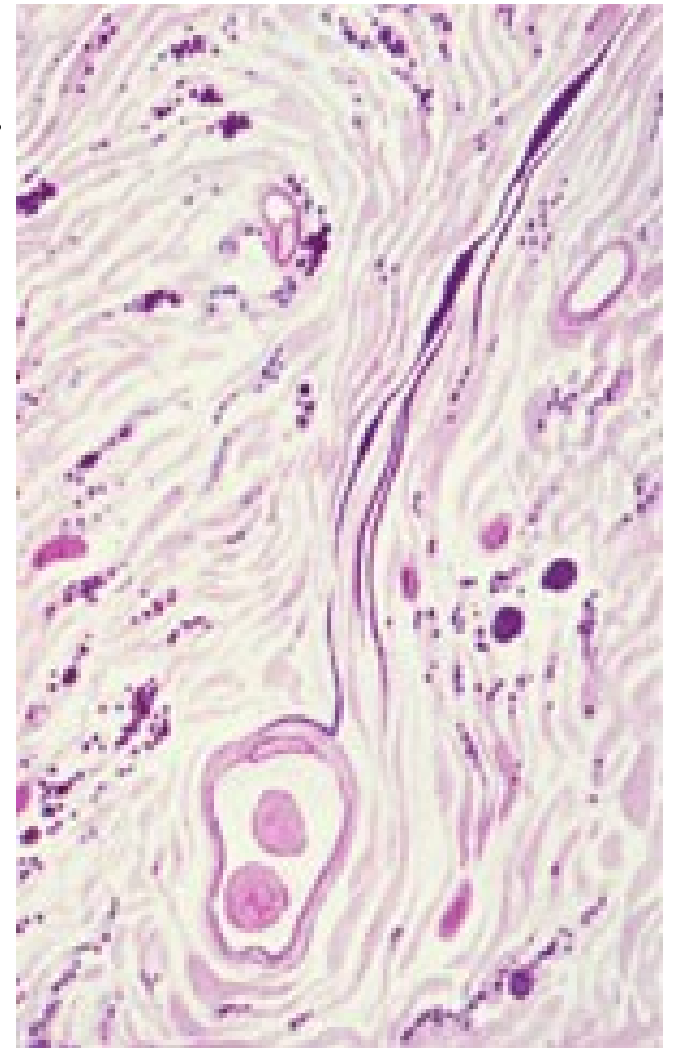
Megjelenésre idegszövetre hasonlít.

Axonterminálisok, vérerek veszik körül a sejteket.

Speciális sejttípusa: pituiciták, nyúlványos sejtek, módosult gliasejteknek.

A hypothalamikus hormonok raktározása Herring testeknek nevezett granulumok formájában.

Hematoxylin-eozin festésnél a neurohypofízis világosabb mint az adenohypofízis, a sok idegvégződés miatt sokkal kevésbé festődik.

A hátsó lebeny hormonjai

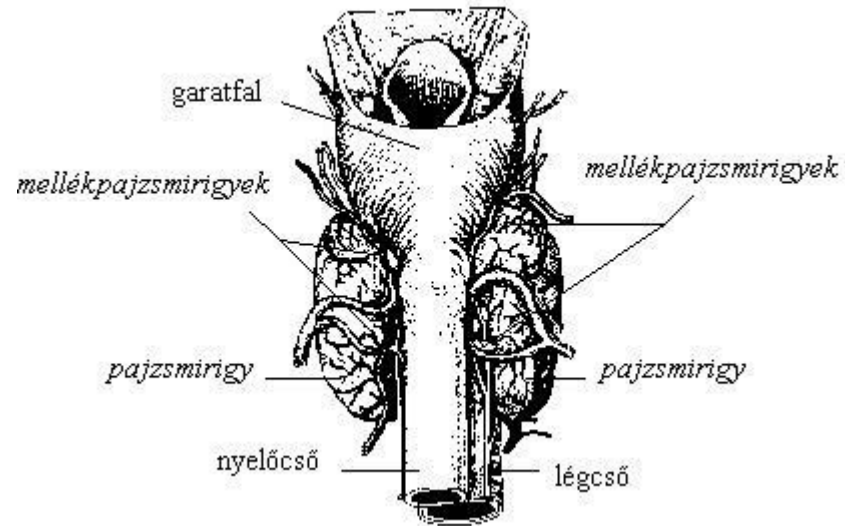
- **ADH**

- a vesecsatornácskákban végbemenő vízvisszaszívást szabályozza

- **oxytocin**

- szülési méhösszehúzóerőket váltja ki
- szülés után serkenti az emlőmirigyek működését
- tejleadás szabályozása

PAJZSMIRIGY

- nyak elülső részén, a gégeporcra nőve helyezkedik el

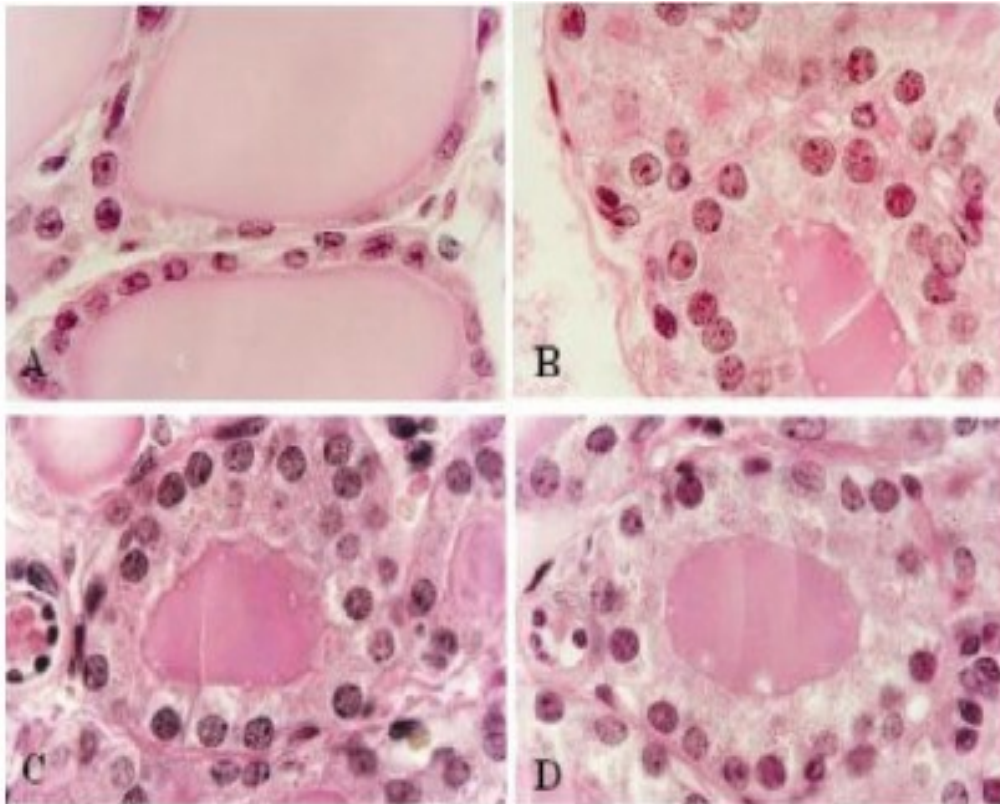
Hormonja

- Tiroxin T_4
- Trijód-trinonin T_3
- kalcitonin

Pajzsmirigy:

A gégefő és a légcső találkozásánál a pajzsporc két oldalán páros szerv, a kétoldali lebenyeket isthmus (szűkület) köti össze.

Erekben gazdag kötőszöveti sövetekkel határolt follikuluszok

Follikulusz fala: lap-, köb- vagy hengerhám.

Üregben: eozinnal jól festődő kolloid

Komponensei: tireoglobulin, tyroxin és trijódtrionin.

T3, T4 termelés, szállítás

T3 sokkal hatékonyabb, mint a T4 (tiroxin) T4 előforma

- T4 a tireocitában és más sejtekben is T₃-á alakul
- inaktiválás dejodinálással, vagy az oldallánc dezaminálásával
- szállítás: főleg fehérjékhez kötve (tiroxinkötő globulin 85%, tiroxinkötő prealbumin 15%, albumin 5%),
- szabad hormon koncentráció alacsony és konstans
- pulzusokban ürül: maximum kora hajnalban, minimum délután
- a szekréciót a TSH szabályozza, hat a szöveti állományra is

fontos a negatív visszacsatolás, de van nyílt láncú szabályozás is: éhezés, stressz csökkenti, hideg (újszülöttek és állatok) fokozza termelését.

Pajzsmirigy hormontermelésének szabályozása

- a TSH receptora 2 alegységből álló glikoprotein,
- a TSH többféle mechanizmuson keresztül hat:
  - cAMP kapcsolt jelátviteli utakat aktivál
  - serkenti a jodid felvételt,
  - serkenti tiroglobulin szintézist és annak jódozását
  - serkenti a tironin váz kialakulását
  - serkenti a kolloid endocitózist
- a TSH a pajzsmirigysejtek hipertrófiáját okozza, ha nem termelődnek a pajzsmirigy hormonjai (pl. jódhiány miatt), akkor a negatív visszacsatolás hiánya miatt a TSH termelés magas marad, és golyva alakul ki.

T3, T4 hatásai:

- hidrofóbok, átjutnak a sejtmembránon,
- sejtmagba bejutva génexpressziót befolyásolják
- a citoplazmatikus receptor a T₃-at köti,
- a receptor a módosítani kívánt gének TRE szakaszához (thyroid response element) kapcsolódik, de ehhez egy további magfehérje is szükséges (l. cAMP, CRE, CREB)
- fejlődésben, morfogenezisben szerep
- az idegrendszer posztnatális fejlődésében szerep: mielinizáció, dendritikus arborizáció, szinapszisok kialakulása
- a kifejlett idegrendszer működéséhez is nélkülözhetetlenek

- közvetlenül hatnak a csont/porcra ,
- GH expressziója is függ tőlük
- a bőr kötőszövetének fehérjéit , glikoproteinjeit segítenek lebontani
- jelentős hatással van az alapanyagcserére – kalorigén (kivéve: agy, gonádok, lép)
- a hőtermelés fokozódik, mechanizmus nem ismert
- fokozódik a vérkeringés (pulzustérfogat és frekvencia, vagyis a perctérfogat)
- az ebihalak átalakulásában is döntő szerepük van, pajzsmirigy irtás – óriás ebihal, pajzsmirigypor – törpe békák

Patológias állapotok:

Golyva

- elsősorban a táplálék és víz I_2 hiánya okoz golyvát (gyors hegyipatakok), de a táplálék elkészítési módja is szerepet játszhat I_2 felvételt gátló, magas szulfocianát szint – Afrika világon 200 millió golyvás él, 1 milliárd a I_2 hiány küszöbén

Alulműködés:

- gyerekkori hiány: törpék, szellemi fogyatékosak

- felnőttkori alulműködés (autoimmun betegségeknél)

Az alap-energiaforgalom és az O₂-fogyasztás a normális érték mintegy 60%-áig csökken.

Csökken a szív verőtérfogata, a szívfrekvencia, lassul a vérkeringés.

A betegek hidegtűrő képessége rossz.

A nemi funkciók (ivarsejtérés) és a libido megszűnnek.

Szellemi működés lassul, memória gyengül, aluszékonyság, depresszió alakul ki.

A betegek TSH-szekrúciója magas. Ha a betegséget jóddhiány okozta, a pajzsmirigy megnagyobbodik.

A hypothyreosis folyamán a szervezet csaknem valamennyi egyéb funkciója, az izomműködés, a belső elváltású mirigyek szekrúciója és a hormonok metabolizmusa, az emésztési és felszívódási folyamatok, a vese működése, továbbá a szénhidrátok, lipidek és fehérjék anyagcseréje valamilyen módon zavart szenved.

A hypothyreosis jellegzetes laboratóriumi tünete a vérplazma koleszterintartalmának emelkedése.

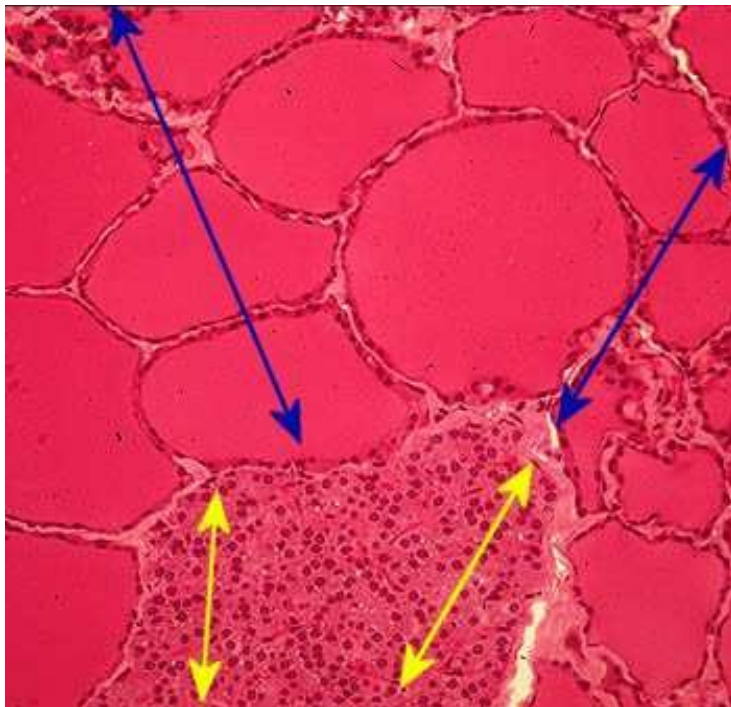
Basedow kór: túlműködés

- sokat esznek, de fogynak,
- fokozott O_2 fogyasztás és légzés, keringés fokozódás, kézremegés, nyugtalanság, emocionális labilitás
- hipertireózis leggyakrabban a TSH- receptorokkal szembeni autoimmun válaszra vezethető vissza – a termelt ellenanyag stimulálja a T3 T4 termelést, golyva nem alakul ki csak a Basedow-kór tünetei

calcitonin: parathormon antagonistája, vér Ca^{2+} szintjét csökkenti azzal, hogy fokozza a Ca^{2+} beépítését a csontokba

MELLÉKPAJZSMIRIGY

- 4 db. lencsényi mirigy a pajzsmirigy lebenyeinek hátsó felszínén
- Mirigyek kötőszöveti tokba ágyazódnak. Kapillárisokkal dúsan ellátott szerv.
- teljes eltávolításuk halálhoz vezet

A pubertás kortól zsírsejtek is bevándorolnak a mirigybe, és felnőttekben már a mirigy tömegének felét kitehetik.

Kék nyíl: pajzsmirigy, megjelenését a kolloid szemcsék dominálják, csak kevés sejt található benne.

Sárga nyíl: mellépajzsmirigy, a kolloidszemcsék

eltűnnek, sejtekkel tömött struktúra.

Mellékpajzsmirigy hormonja a parathormon:

Calcitonin antagonistája

szervezet kalcium és foszfátion forgalmában játszik szerepet
a vér Ca^{2+} szintjét növeli, hogy az izomtónus megfelelő legyen

Ca^{2+} hatékony felszívása bélből

csontfaló sejtek aktiválásával a csontból Ca^{2+} kivonás,

betegségei:

- hiányában izomgörcsök testszerte- tetania
- túltermelődésénél – a csontpusztító sejtek felszaporodnak, és aktivizálódnak – csontok elvékonyodnak, törékennyé válnak.